

դուրս ցրցուած է, նոյնպէս նաև բերանն նեղ է աւելի: Մօրուքն՝ այտերէն, չրթունքներէն ու կզակէն վար մինչև կուրծքը կ'իջնայ: Գլուխը մեղմով մը դէպ 'ի մէկ կողմ՝ դարձուցած է, իբր ժողովուրդը դիտելու և ահեղ ու սպառնալից նայուածքով զինքը սանձելու կերպի մէջ. կ'երևայ որ քիչ մը վերջը՝ փայլակի, որոտման աւ մրկի պէս իսրայէլեան անաստ ժողովրդեան վրայ պիտի թափէ իր բարկութիւնը: Միով բանիւ, իրաւամբք Մովսէսն՝ փորեն տեսն մեծ վարժապետին զլուխ գործոցն համարուած է:

Միքելանճելոյ Պուոնարոզդի մեծ քանդակագործ, նկարիչ և ճարտարապետ, և որ քան զամեն բան վեր է, առաքինի քաղաքացի մը եղաւ, և ոչ միայն խաղաղութեան արուեստով, այլ և պատերազմի ժամանակ՝ իր քաջութեամբն օգնեց հայրենեաց: Իր շքեշ ձեռագործներն այնչափ հրուշակ հանած են աշխարհիս ամեն դին, որ չկայ ճանապարհորդ մը որ չփափարի ու չբնառէ անոր ձեռաց արդիւնքներն տեսնել և անոնց գեղեցկութեամբն զմայլիլ: Միքելանճելոյ Պուոնարոզդի իրաւամբ իտալիոյ շքեղագոյն փառքերէն մէկն է:

ՀԻՆԳԻ ՇԱՐԱԹ ՕԳԱՊԱՐԿԻ ՄԷՁ

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԵՐԻՑ ԱՆԳՂԻԱՑԻՈՑ
ՅԱՓՐԻԿԷ

(Տես երես 345)

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

Փորորկի նշաններ. — Լուսնին երկիրը. — Ափրիկեան երկրին ապագայն. — Վերջին ժամուն մեքենայն. — Արեւմտին տունն երկրին տեսարանը. — Տեկաբանութիւն և կենդանաբանութիւն. — Փորորկի. — Կրակէ գօտին. — Աստղագաղղ երկինքը:

— Ահաւասիկ ինչ ըսել է, ըսաւ ճոյ, լուսնի որդիք ձեռնալ առանց անոր

հրամանին: Քիչ մնաց մեղի հոն տեղը ձախորդ խաղ մը կը խաղար: Չըլլայ որ, տէրս, քու բժշկականութեամբդ անոր համբաւը վտանգի մէջ դրած ըլլաս:

— Իրաւընէ, ըսաւ որսորդը, այդ քաղէհի սուղանը ո՞վ էր:

— Ներ գինարբու մը կիսով չափ մեռեալ, պատասխանեց տղոգորը, որուն կորուստը շատ զգալի պիտոր չըլլայ: Սակայն այս բանիս բարոյականը այս է, որ փառքը անցաւոր է, և անոնց շատ կապուելու չէ:

— Շատ գէշ, պատասխանեց ճոյ. ատիկայ ինծի շատ ախորժելի էր: Երկրպագութիւն ընդունիլ. ըստ քմաց երկնային ըլլալ: Բայց ինչ կ'ուզես. լուսինը երևան ելաւ, կարմիր և բոլորովին կարմիր, որ բարկացած ըլլալուն նշան էր:

Այս և ասոր նման խօսակցութեանց ժամանակ, որոնցմով ճոյ գիշերային աստղին վրայ բոլորովին նոր եղանակաւ իր դիտողութիւնները բրաւ, երկինքը հիւսիսային դին թանձր ամպերով կը զիղուէր, չարագոյթ ու թանձր ամպեր. բաւական սաստիկ քամի մը, գետնէն երեք հարիւր ոտք բարձրութեամբ ամբարած, զվիկտորիան դէպ 'ի հիւսիս—հիւսիս—արեւելք կը մղէր. իր վրայէն կապտագոյն կամարը պարզ ու ջինջ էր, սակայն ծանրութիւն մը կ'ազդէր:

Ճանապարհորդը իրիկուան ժամը ութին երկայնութեան 32°, 41' կը գտնուէին, և լայնութեան 4°, 17'. մըթն ոլորտի հոսանքները, մօտալուտ փոթորկի մը ազդեցութեամբ, առ ժամ երեսունէն մինչև երեսունուհինգ մղոն երազութեամբ կը քշէին զիրենք: Իրենց ոտից ներքեւ Մֆուդոյի անհարթ և արգասաւոր դաշտերը արագաբար կը սահէին: Տեսարանը հիանալի էր, ուստի և ճանապարհորդը հիացմամբ դիտեցին զայն:

— Բուն լուսնի աշխարհին մէջ ենք, ըսաւ տղոգոր ֆերկըսըն, վասն զի այդ անունը հնուցմէն առած ըլլալով ցայսօր պահած է. անշուշտ անոր համար

որ հոս ամեն ատեն լուսնին պաշտօն մատուցած են: Իրաւցընէ սքանչելի երկիր մըն է:

— Դժուարաւ կրնայ լաւագոյն բուսականութիւն մը գտնուիլ:

— Եթէ Լոնտրայու շրջակայքը գրտնուէր՝ բնական չէր ըլլար, ըսաւ ճոյ. սակայն շատ ախորժելի բան կ'ըլլար: Ինչո՞ւ համար այդ գեղեցիկ բաները ասանկ բարբարոս երկիրներու պահուած են:

— Կարելի է արդեօք գիտնալ, պատասխանեց տղոգորը, եթէ օր մը այդ երկիրը քաղաքականութեան կեդրոնը պիտոր չըլլայ: Թերևս ապագայ ժողովուրդները հոն դիմեն՝ երբ Եւրոպայի գաւառները իրենց բնակիչքը սնուցանելու ուժերնին սպառեցընեն:

— Այդ բանին հաւատք կու տամ, ըսաւ Քէննըդի:

— Անտարակոյս, սիրեցեալդ Տիք: Դիտէ դիպաց ընթացքը. քննէ ժողովրդոց շարունակեալ դադթականութիւնները, և կը տեսնես որ դու ալ իմ բերած հետեանքիս կու գաս: Ասիան աշխարհիս առաջին դայեակն է, իրաւ չէ: Գուցէ չորս հազար տարուան միջոց կ'աշխատի, կը բեղնաւորի, բերք կը բուսցընէ. և յետոյ երբ այն տեղ ուր Հոմերի ոսկեփայլ հունձը կ'աճէին՝ քաւեր կը սկսին բուսիլ, անոր որդիքը այն սպառած ու թառամեալ ծոցը կը բքանեն: Այն ատեն կը տեսնես զանոնք որ Եւրոպա կը նետուին, այն դեռ մատղաշ ու զօրաւոր Եւրոպան, որ զանոնք երկու հազար տարիէ 'ի վեր կը սնուցանէ: Սակայն իր արգասաւորութիւնը արդէն սկսած է տկարանալ. իր պտղաբերիչ կարողութիւնները օր օրուան վրայ կը նուազին. այն նորանոր հիւանդութիւնները՝ որոնցմով ամեն տարի երկրին բերքերը կը զարնուին, այն անկանոն հունձքը, այն անբաւական միջոցները, բոլոր ասոնք յայտնի նշան են որ կենսականութիւնը կ'այլայլի և ուժը սպառելու մօտ է: Անոր համար ալ կը տեսնենք որ ժողովուրդները Ամերիկայի աննդարար աղբիւրները կը դիմեն, ոչ

իբր առ անսպառելի տղբիւր մը, այլ իբր դեռ ևս ոչ սպառեալ: Սակայն ժամանակ պիտոր գայ որ այդ նոր աշխարհն ալ ծերանայ պիտի. անոր կոյս անտառները ճարտարութեան կացնին տակը պիտոր իյնան. գետինը շատ պտղաբերելու բռնադատուելով՝ տկարանայ պիտի: Ուր տարին երկու հունձք միայն կը բուսնէին, հազիւ թէ մէկ մը միայն կարենայ պիտի բուսնիլ այն ուժէ սպառած հողերուն վրայ: Այն ատեն Ափրիկէ այնչափ դարերէ 'ի վեր ծոցը կրած գանձերը՝ նոր ժողովրդոց առջին պիտոր դնէ: Այս կլիմաները որ արդ մահադոյժ են օտարաց, փոփոխ մշակութեամբ մաքրուին զտուին պիտի. բոլոր այն ցիրուցան ջրերը՝ հասարակաց անկողնի մը մէջ ամփոփուելով՝ նաւարկելի երակ մը ձեացընեն պիտի: Եւ այս երկիրը՝ որուն վրայ հիմա կը սաւառնինք, միւսներէն աւելի արգաւանդ, աւելի ճոխ, և աւելի քաջառողջ գտնուելով, մեծ թագաւորութիւն մը պիտոր ըլլայ, ուր անանկ գիւտեր երեւան գան պիտի, որ աւելի զարմանալի ըլլան՝ քան զշողին և զեկեքտրականութիւն:

— Ա՛հ, պարօն, ըսաւ ճոյ, կ'ուզէի տեսնալ ատիկայ:

— Դու շատ կանուխ ելեր ես, տղաս:

— Սակայն, ըսաւ Քէննըդի, թերևս շատ ձանձրալի ժամանակ մը ըլլայ այն՝ երբ ճարտարութիւնը ամենայն բան իր օգտին ընկղմէ: Շարունակ մեքենայ հնարելով, մարդիկ վերջապէս անոնցմէ սպառին պիտի: Մտածութեանս նիւթ եղած է միշտ, թէ աշխարհիս վերջին օրը այն պիտոր ըլլայ, երբ ահաւոր մեծութեամբ կաթսայ մը երեք երկմիլիոն մթնոլորտի ուժով ջերմացուելով՝ մեր երկրագունտը երկինք պիտոր հանէ:

— Եւ ես այս կ'ըսեմ, ըսաւ ճոյ, որ այդ մեքենային վրայ աշխատողներուն ետքինները Ամերիկացիք պիտոր չըլլան:

— Իրաւցընէ, պատասխանեց տղոգորը, Ամերիկացիք մեծ կաթսայադործ են: Բայց անօգուտ է ասանկ հակաճառութեանց մէջ ընկղմենք զմեզ. դիտենք

այդ լուսնի երկիրը որ հիմա մեր առջին ունենալու բաղդն ունինք :

Արևը՝ բարդած ամպերուն բազմութեանը վրայ իր վերջին ճառագայթները սահեցնելով՝ գետնին պզտի խորտարորտութիւններն ալ ոսկէգոյն երանգով մը կ'օծէր. հսկայաձև ծառեր, թփակերպ խոտեր, գետնաքարշ մամուռներ, ամենը առ հասարակ այս լուսաւոր բղխումէն իրենց մասն ունէին. գետինը ելէջներով թեթև մը ծփծփալով, ասդիս անդին պզտի կոնաւոր բլրակներ կը ցըցէր. հորիզոնին վրայ լեռներ չկար. ահագին մաքառախտ պատնէշք, անթափանցելի ցանկապատք, փշալից թփուտք՝ այն լուսամուտքը, որոնց մէջ բազմաթիւ գեղեր կը տեսնուէին, մէկմէկէ կը բաժնէին. հսկայակերպ եռփորպեայք իբր բնական պատնէշք զանոնք կը չըջապատէին, թփոց բստանման ճիւղերուն հետ խառնուելով :

Յետոյ Մալակազարին, որ Դանկանայիք լծին մէջ գլխաւոր հսող գետն է, կանաչագգեստ կոշտերուն միջէն սկսաւ սողալ. բոլոր այն բազմաթիւ առուակները, որ յորդութեանց ժամանակը հեղեղատներուն աճելէն կը ծագէին, և կամ գետնին կաւային խաւին մէջ փորուած լճերէն առաջ կուգային, ինքը իր մէջ կ'ընդունէր : Բարձրէն դիտողին, ասոնք ամենը ջրվէժներու ցանց մը կ'երևնար՝ երկրին բոլոր արևմտեան երեսին վրայ նետուած :

Մեծ սապատողն կենդանիք կը տեսնուէին՝ որ այն պարարտ մարգագետիններուն մէջ արածելով յաղթահասակ խոտերու տակ կը ծածկուէին. անտառները իրենց չքեղ ծառերովը, ինչպէս մեծ փունջեր՝ աչքերնուն կը ներկայանային. սակայն այն փունջերը, առիւծներուն, ընձառիւծոց, բորենեաց, վագերց, ապաստանարան էին, որոնք ցորեկուան վերջին ջերմութենէն ազատելու համար հոն կը դիմէին : Մերթ ընդ մերթ փիղ մը կը տեսնուէր որ ծառակոյտից դադալները կը ցնցէր, և նաև ծառոց կոտորուելուն ձայնը կը լսուէր՝

որ անոր փղոսկրեայ ատամանց բռնութեանը տեղիք կու տային :

— Ի՞նչ աղէկ երկիր որսորդութիւն ընելու, կանչեց Բէննըտի ոգևորած. գնտակ մը որ ըստ դիպաց անտառին մէջ արձըկուի, իրեն արժանի որսի մը կրնայ հանդիպիլ : Արդեօք այդ բանը փորձելը կարելի չէ :

— Ոչ երբեք, սիրելիդ Տիք. ահա գիշերը գալու վրայ է, գիշեր մը սպառնալից, փոթորիկը իր ետեւէն ձգելով : Արդ փոթորիկները ահաւոր են այս երկրի վրայ, ուր ջերմացած գետինը ահագին ելքարական բարդի մը կը նըմանի :

— Իրաւունք ունիս, պարոն, ըսաւ ճոյ. ջերմութիւնը շատ խղդուկ եղեր է, և հոգի ալ բոլորովին դադրեր է. կ'իմացուի որ բան մը հանդիպելու կը պատրաստուի :

— Մթնոլորտը ելքարականութեամբ լցուած է, պատասխանեց տղդորը. ամենայն կենդանի էակ կը զգայ այդ օդուն վիճակը՝ որ տարերց կռուին յառաջընթաց նշան մըն է, և ես իսկ կը խոստովանիմ որ երբեք այս աստիճանի ելքարականութեամբ չեմ տոգորուած :

— Աղէկ ուրեմն, ըսաւ որսորդը, միթէ իջնալու չե՞նք :

— Ընդհակառակն, Տիք, լաւագոյն կը սեպեմ բարձրանալ. միայն թէ կը վախնամ չըլլայ թէ ճամբէս դուրս նետուիմ այս մթնոլորտի այլ և այլ ուղղութեամբ շնչած հոսանքներէն :

— Արդեօք ծովեզերքէն 'ի վեր բռնած ուղղութիւննիս փոխել կ'ուզես :

— Եթէ այդ կարելի ըլլայ, պատասխանեց Ֆէրկըսըն, եօթը կամ ութ աստիճանի չափ աւելի դէպ ուղիղ հիւսիսակողմը կ'ուղեմ երթալ. դէպ 'ի նեղոսի ակունքը կարծուած լայնութիւնները կ'ուղեմ ելլելու փորձ փորձել. թերևս յաջողինք Սբիք գնդապետին արշաւանաց հետքը նշմարելու, և կամ նաև Պարոն Հայկլինին կարաւանը տեսնելու : Եթէ ճիշտ են հաշիւներս, հիմա 32° 40' լայնութեան տակը կը գտնուինք, և ես չի-

տակ հասարակածէն անդին ելլել կ'ուզեմ :

— Տես , նայէ , կանչեց ֆէննըտի , իր ընկերոջ խօսքը կտրելով , տես այն ձիադետինները որ լճերէն դուրս կ'ելլեն , այն արիւններանդ մսի զանգուածները , և այն կոկորդիլոսներն որ աղմկաւ օդը կը շնչեն :

— Կը խղդուի՞ն , ըսաւ ճոյ : Ո՛վ , ինչ պանչելի միջոց ճանապարհորդելու , և ինչպէս կ'արհամարհէ մարդ բոլոր այդ վնասակար ճճիները : Պարոն ֆէննըտի . տեսէ՞ք այդ կենդանեաց խումբերը որ խռնած կարգով կը քայլեն : Երկու հարիւրի չափ կան . գայլ են :

— Ոչ , ճոյ , վայրենի շուներ են . հըռ , չակաւոր տեսակ մըն է , որ առիւծներու վրայ ալ յարձըկելու վախ չունի : Ճանապարհորդ մը ասկէ աւելի ահաւոր բանի հանդիպիլ չկրնար . անմիջապէս կտոր կտոր կ'ընեն զինքը :

— Շատ աղէկ . ճոյ չըլլայ պիտի որ յանձն առնու անոնց ցուկին բազր անցընելու , պատասխանեց սիրուն պատանին : Սակայն եթէ բնաւորութիւննին ասանկ է , ատոր համար զիրենք արհամարհելու չէ :

Փոթորկին ազդեցութեամբը հետզհետէ լուսթիւնը կը տիրէր . կարծես թէ թանձրացած օդը հնչիւնը փոխանցելու անկարող կ'ըլլար . անանկ մը կ'երևար ինչպէս թէ մթնոլորտը բամբակով պատած ըլլար , և ինչպէս կ'երպասներով ծածկած սենեակ մը՝ ամենայն ձայնահանութիւն կը կորսնցընէր : Թիավար թռչունը , կատարաւոր կըռռունկն , կարմիր ու կապուտ անծեղները , խեղկատակը , ճանճորսիկները , մեծ ծառերու մէջ անցայտ կ'ըլլային : Ողջոյն բնութիւնը մօտալուտ ջրհեղեղի մը նշանները կ'երևցընէր :

Կը շարունակուի :

ԲԱՆԱԼԻՔ

ԲՆՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵՒՈՒԹԻՑ

(Տես երես 351)

611 Հապա չիկրնար հաւասարապէս ծաւալիլ բաժակին վերի մասն ալ : — Ոչ . որովհետեւ ապակին լաւ հաղորդիչ չէ ջերմութեան . և ինչուան որ եռացնալ ջրոյն տաքութիւնն հաւասարապէս տարածուի ապակիին ամեն հիւլէներուն վրայ՝ ասիկայ կը կոտրի :

(Նոյն պատճառաւ կը կոտորին նաեւ յախճապակեայ սկահակներն ¹ ալ) :

612 Ինչո՞ւ համար շատ անգամ ապակեայ խողովակներն եթէ կրակին բռնուին՝ կը կոտորին : — Կամ անոր համար որ նոյն ապակեոյն մէջ օդի պղպջակ մը կայ , կամ անոր համար որ իրենց հաստութիւնն հաւասար չէ ամեն կողմն ալ :

613 Ինչո՞ւ ապակիին մէջ պարունակուած օդն զայն կը կոտրէ : — Որովհետեւ օդն ապակիէն աւելի շուտով կը ծաւալի ,

և ազդելով ճնշում մը պղպջակին չորս կողմերուն՝ կը կոտրէ զանոնք , հետեւաբար նաեւ խողովակն ալ :

614 Ինչո՞ւ համար նաեւ եթէ խողովակին հաստութիւնն հաւասար չըլլայ՝ կը կոտորի : — Որովհետեւ բարակ կողմերն հաստերէն աւելի շուտ կ'ընդլայնին , և այս ծաւալման տարբերութիւնն կը պատճառէ խողովակին ճաթիլը :

615 Ինչո՞ւ համար կրակին դրուած հաստ ապակի մը՝ բարակէն աւելի շուտով կը կոտորի : — Որովհետեւ հաստին մէջ ընդլայնումն հաւասարապէս չէ , ասով կը հետեւի հակառակութիւն մը ուժերու՝ որ զայն կը կոտորեն :

Տ. Ե. — Փոփոխումն վիճակի՝
չերմոռքեաւք .

Ա. — Հաստատուն մարմինք , ճեղուկք
և օդակերպք :

616 Ի՞նչ կ'իմացուի մարմնոյ մը հիւլէ ըսելով : — Հիւլէ ըսելով կ'իմացուի այն մասն որ ուր և իցէ մարմնոյ մը նիւթին վերջին բաժանմանէն առաջ գայ . թէպէտեւ

¹ Ֆիւճակ :